

Még az ateizálódott lengyelek is rengeteg elemet öriztek meg a lengyel katolikus hagyományokból, a sajátos szertartásosságát, a jellegzetes lengyel szentek tiszteletét, vagy a különös Istenanya (Matka Boska) kultuszát, amelyet a XVII. században valósággal a Lengyel Korona Királynőjeként fogadtak el.

Végezetül a szerző a lengyelség szimbólumaival ismertet meg bennünket.

A lengyelek általában erősen fejlett öntudattal rendelkeznek, ami a másságukat, különállóságukat, sőt különlegességüket illeti. Gyakran hangsúlyozzák a legmélyebb lengyel értékek és szimbólumok eredeti jellegét. A Lengyelországgal, kultúrájával, hagyományaival való azonosulás szimbóluma legfőképpen a zászló, a fehér sas, a lengyel állam címe-re, május 3-a – a hazafiság szimbóluma, a kereszt, a csejstochowai Istenanya képei – az egyházé.

Végezetül még néhány szó az ünnepekről. Az egyházi ünnepek közül a karácsonyt a megkérdezettek 79,5%-a ünnepli, a húsvétot 77,3%, megünneplik még a halottak napját. A nagy vallásszabadsággal egyidejűleg visszatértek néhány ünnephez, például megtartják az úrnapi körmenetet.

Befejezésképpen a szerző az alábbiakban foglalja össze megállapításait:

A lengyelség megőrzését nem tartja a határon túl élő lengyelek köteletségének, inkább egy globális társadalom etnikai jelenségeként fogja fel. Ha a lengyelek nem vetik el szokásaikat, a nyelv értékét, etnikai származásuk szimbólumait, és nem asszimilálódnak teljesen, akkor etnikai különállóságuk érzése nyilvánvalóan a lengyelség tudatos vállalására támaszkodik. Ebben segítenek nekik a sokszor új profilú lengyel szervezetek, egyesületek, a szervezett lelkipásztori, illetve önkormányzati tevékenységek és a megélenkült tömegtájékoztatók. Ezzel egyidejűleg ők is – mint mi mindannyian – a tömegkultúra fogyasztóiként és vevőiként állnak a társadalmi kihívások előtt.

A cikk egy J. R. Nowak idézettel zárul, amely felteszi a kérdést, hogy sikerül-e a lengyeleknek megtartaniuk a hazafiság és a nemzeti kultúra erejét, nehogy a jövő Európája a kozmopolita bürokraták Európája és ne a „hazák Európája” legyen. Ez elsősorban a lengyel nemzeti öntudat erejétől függ.

Ráduly Zsuzsanna

Véleménycserék a Kelet-Európában előretörő jobboldali radikalizmusról

Umland, Andreas: Russischer Rechtsextremismus im Lichte der jüngeren theoretischen und empirischen Faschismusforschung. = Osteuropa. Vol. 52. 2002. Nr. 7. 901–913. p.

A folyóirat tematikus sorozata vitává duzzad az ingoványos és az érdemi kutatás elején tartó témában az előző számok egyikében közölt, alapozó igényű elméleti vázlat kapcsán. (T. Beichelt–M. Minkenbergtől: *Rechtsradikalismus in Transformationsgesellschaften*, 2002. 3. szám, lásd *Kisebbségkutatás*, 2002. 4. 1005. p.) Jelen szerző a korábbi publikáció legalább két nagy újdonságát abban látja, hogy (1) széles körű összehasonlító keretek közé tereli a témát, amit a további megszólalások sem mellőzhetnek többé, (2) a pártpolitikai mozgalmak mellett felfedezi az informális civil-radikális tendenciák súlyát, ennek is kellő figyelmet szentelve. Alapos igényt árul el a korábbi tanulmány egyébként a történeti levezetés áttekintésével és a jelenbeli változatokat illetően megkísérelt tipológiai rendszerezéssel, itt azonban olyan nehéz terepen mozog, hogy nem is elégíthet ki minden

igényt, próbálkozását sok homály és ellentmondás kíséri. Mindent összevéve, jelentőségét nem méltathatjuk eléggé, különösen az angolszász mögött évtizedek óta visszaszorult német kutatás szempontjából. Ezt a mellőzést kommentálva mindjárt rámutathatunk a náciizmusra összpontosult német kutatás túlságosan berögzült szempontjaira és közép-európai szemhatárára, amelyek hathatós meghaladása nélkül valóban nehezen versenyezhet a fiatalabb és rugalmasabb angol-amerikai kutatói energiák – épp a posztkommunista radikalizmusok mibenlétét vizsgáló – lendületével. (Itt főként W. Laqueur és R. D. Griffin nevével találkozunk a hivatkozásokban is.) A német kutatást illetően a szerző természetesen nem a marxista imperializmus-elméletre egyszerűsített fasizmus-értelmezésére utal, melynek tökéletesen használhatatlan, félrevezető voltát világosan érzékelteti.

A német náciizmus-, illetve fasizmus-kutatás eredményei, tapasztalatai sem avultak el természetesen, a különböző jelenkori radikalizmusokban és extrémizmusokban alapvetően ma is fasizoid jelenségekről van szó, csak éppen új, módosult formákban, amelyek az egyes társadalmak saját gyökerű, újszerű torzulási tartalmaival telítődnek. Emellett bármelyiket kapcsolatba lehet hozni Mussolinival, Hitlerrel vagy a román Vasgárdával; eme szálak kibontásában is releváns az összehasonlító módszer, méginkább a mai, szerteágazó, egymással rokon, ugyanakkor eltérő arculatú változatok értelmezésében. A jelenség leíró tipológiája azonnal beleütközik az érintkező fogalmak és szempontok sűrű hálójába: radikalizmus, extrémizmus, nacionalizmus, populizmus, fundamentalizmus, etnocentrizmus, rasszizmus stb. A homályt a témában csak a teljes fegyverzetével felvonultatott interdiszciplinaritás törheti át.

Az egyszerre elismert és bírált rendszerező vázlat kapcsán szerzőnk az orosz Zsirinovszkij Oroszországi Liberális-demokrata Pártjának programját veszi szemügyre, hozzáfűzve a maga többnyire eltérő véleményét a másik cikkben elmondottakhoz. Egyik témája Zsirinovszkij állítólagosan világos és egyértelmű „etnocentrizmusa”, aminek kezdeti verbális kihangsúlyozásával a pártvezér jól ismert okokból (félzsidó származása miatt) korán felhagy, és (egy-egy társmozgalmak kitartó etnonemzeti és biológiai-rasszista szövegeitől jól elkülöníthetően) inkább a civilizált–barbár ellentétpárt állítja retorikája súlypontjába (ami egy észak–déli antagonizmus fedőneve). E váltás egy másik aspektusa egyébként Oroszország soknemzetiségű viszonyainak megértéséből is fakad. Zsirinovszkij zavaros mondanivalói, melyekben keveri a különböző felhangokat, persze bőséggel szolgáltatnak okot a félreértésre. Hasonlóan zavaros, illetve változó Zsirinovszkij viszonya a cárizmushoz, amit – egyes fundamentalista orosz ideológiai képződményekkel ellentétben, hol szembeállít, hol pedig egybekacsol a sztálinizmussal, de soha nem tartotta alkotó örökségnek. A Zsirinovszkij-féle program vagy „tan” lényege és eredetisége talán abban rejlik, hogy éppenséggel gyökeresen új politikai erőt akar képviselni, nem „újjászületést”, hanem „újraszületést” hirdet, és a történeti örökség különböző elemeihez (mint a cikk felsorolja: imperializmus, expanzionizmus, unitarizmus, centralizmus, eszkapizmus, messianizmus) csak analógiásan, az előretekintés fogódzójaként, ennél fogva szelektív módon fordul. A részletelemek eltérő értékelésétől függetlenül azonban a bíráló és bírált cikk konklúziója végül is azonos: Zsirinovszkij mozgalma a maga „fasiszta-autokratikus” vagy különféle más néven nevezendő karakterével a kelet-európai fasizoid törekvések egyik legmarkánsabb változatát jeleníti meg.

Komáromi Sándor